

emberhitet (humanizmus) felfoghatjuk vallásnak. Csak az a kérdés, hogy az emberhiten alapuló kultúra egyéni megrázókódítások vagy történelmi kataklizmák idején nem úgy hull-e le rólunk, "mint ruha másról a boldog szerelemben?" (József Attila)

2. Az elfogultság, előítélet kérdése

Nagyon fontosnak tartom, hogy a szellemesség helyett a "szellem"-re kerül ismét a hangsúly, s ismét elsődleges lesz a művészet igazságigénye. Azzal is egyetérték, hogy a durván ideologikus értelmezéssel szemben a hiteles értelmezés a mű igazságigényét kívánja kibontani. Azt viszont megkérdőjelezem, hogy létezik-e "minden elfogultság nélküli értelmezés". Ez jellegzetesen a modern paradigma érve. A jó értelemben vett posztmodern gondolkodás éppen Gadamer-nél jelenik meg, aki az előítélet kiiktatása helyett szentesíti az előítéletet. Előítéletmentesen, objektíven (ma már a tudomány is elismeri, ld. Heisenberg-princípium) illúzió gondolkodni.

GYENGE ZOLTÁN

Ha egy vizsgálatnak irányt óhajtunk szabni, s a vizsgálat tárgya egy gondolat, egy mű vagy akár egy érzés, meg kell fogadnunk a hermeneutika szabályát, mely a műalkotással kapcsolatban fogalmazódott meg, s melynek lényege: egy mű mindig többet tud önmagáról, mint amit mi tudhatunk róla. Célunk ezért nem lehet a *kimondás*, hanem csak a *megszólaltatás*; megszólaltatás a rákérdezés által. Ebben a megszólaltatásban viszont tisztáznunk kell azt a módot, ahogyan ezt elvégezzük, s a megközelítés tárgyát, melyhez közeledni próbálunk. A common sense legfeljebb az aufklérista hagyomány elmehagyott utódainak

elegendő — legyen az ún. civilizáció—kutató vagy a logikai pozitívizmus híve. Manapság — egy posztmodern és modern határán nyüglődő korban — a pozitív tudás, az egyértelműség, a visszakövethető argumentáció, s egyáltalán: a racionalitás oly mértékben uralja a köz—gondolkodást, hogy egy ezen kívül lépő gondolat, mely az ir—racionálisnak, a számokban nem mérhetőnek helyet kíván biztosítani (s ezt a jogot még a konceptualista filozófia legmagasabb szintű képviselője, maga Hegel is elismerte — az iracionalizmus kifejezést ebben az értelemben ő használja először az Enciklopédia I. részében) többnyire csak különös csodálkozást válthat ki, s általános elfogadásra igényt sem tarthat — persze ez nem is kell, hogy célja legyen. Az igény kimondása a lényeges. Ez ugyanis annak a felmutatása, hogy még nem sülyedtünk le a makogó kétlábúak szintjére, még tudjuk, hogy mit jelent a gondolkodás két és félezer éves tradíciója még egy olyan korban is, melynek eszményképe az írástudatlan "menedzserkalkulátor", aki bőszen vigyáz arra, hogy a műveltségnek az a része, melyet a művészi, vallási és filozófiai tradíció képvisel, lehetőleg meg se érintse. Mindebből következik, hogy egy ezzel szemben fellépő igény szigorúan e hagyományhoz kötődjön, s ne szellemi mankókat keressen, hisz az a járóképtelenen úgyis csak ideig—óráig segít. Szellemi mankók márpedig léteznek: egyik ilyen s egyben a legdivatosabb a "posztmodern" megjelölés. Ezzel kapcsolatban a legnagyobb problémám, hogy nem tudom, mi az. Úgy vagyok ezzel, mint Eco, aki egy kérdésre, miszerint ő a posztmodern pápája lenne, azt válaszolta: "azt még tudom, mit csinál egy pápa, de arról fogalmam sincs, mi az a posztmodern". Egy sajátos újromantika a modernitás tapasztalatától fűszerezve? Vagy egy újraélesztett antiracionalizmus, mely bizonyos korszak (pl. avantgarde) formai elemeivel kapott új erőre? Nem tudom. De az biztos, hogy akik e fogalmat használják, egyrészt: többnyire nem nagyon tudják, hogy pontosan mit értenek alatta, másrészt: ha sejtik is, különbözőképpen értékelik az irodalom, a festészet, a zene stb. területén, s megint csak másként mint "koreszmét". Az ember hajlamos arra, hogy